

Dvakrát měř a jednou řež aneb katalog není dogma

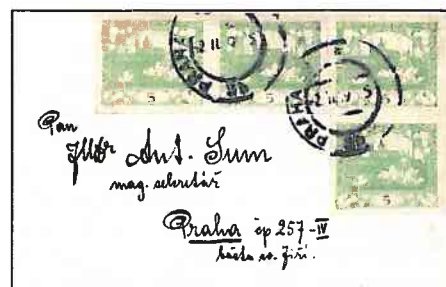
Každý sběratel by si měl vždycky dvakrát rozmyslet, než vezme nůžky a vyrobí třeba i z napohled nepříliš zajímavé celistvosti výstřižek nebo z ní odlepi známky. Podobně ale musí s jistou obezřetností a nadhledem posuzovat i celé frankatury.

Nejnovější filatelistická literatura konečně začala různé frankatury přehledněji členit, přičemž v principu logicky hodnotí výše jednoznačkové a vícenásobné. I díky tomu zřejmě zájem o ně v poslední době výrazně stoupá. Hodnoceny jsou úměrně podle cen samotných razítkovaných známek, jednonásobná či vícenásobná frankatura dražších známek pak bývá až na určité výjimky hodnocena více než tatáž frankatura u známek levnějších (viz např. 10 h Hradčany zoubkovaná a nezoubkovaná). Barevné a zejména kombinované frankatury jsou pak hodnoceny obvykle níže a podobně jsou posuzovány i frankatury smíšené (zvláště těch emisí, které společně platily delší dobu).

Pro katalogové účely to patrně ani jinak nejde a ve většině případů tato logika odpovídá reálné vzácnosti materiálu. Přesto se pouze slepé spoléhání na katalogové údaje nemusí vyplatit, neboť existují frankatury, které tyto katalogové konstrukce šmahem potírají. Jsou totiž mimořádné bez ohledu na to, že obsahují jen ty nejobyčejnější známky, které by smyté samotné zřejmě nedosáhly ani těch 50 h či koruny, které jim katalog přisuzuje, a že dokonce nejde ani o hledanou jednoznačkovou či vícenásobnou frankaturu.

Pro lepší pochopení si porovnejme dvě vícenásobné a jednu smíšenou frankaturu na psaní do 20 g v I. TO (tedy prakticky nejběžnější druh zásilky, byť ne frankatury). Porto činilo 20 h a obě použité známky jsou samotné celkem běžné: 5 h Hradčany jsou haléřovou záležitostí, a 5 h Znak a 5 f Ženci Magyar posta s čitelným čs. razítkem jsou hodnoceny 5 Kč, resp. 10 Kč. Na celistvostech to však je už zcela jinak.

Frankatura 4x 5 h Hradčany je sběrateli oblíbená a v dobré kvalitě hledaná, ale o žádnou vzácnost tu nejde – její cena se na trhu obvykle pohybuje mezi 10 a 50 Kč.

Obr. 1: Psaní do 20 g zaslané 2. února 1919 v rámci Prahy bylo vyplaceno čtveřicí známek Hradčany.

To předběžná frankatura 4x 5 f Magyar posta by byla už jiná „třída“. Sám jsem takovou celistvost zatím nezískal, a přestože ji katalog hodnotí až příliš skromně (jen 200 Kč), jde o frankaturu, za níž by se nemusel žádný vystavovatel v exponátu stydět.

Ovšem ještě zajímavější než obě tyto vícenásobné frankatury je smíšená frankatura známek stejných hodnot na psaní ze Slovenska (obr. 2). Psaní bylo vyplaceno známkami 3x 5 h emise Hradčany a jednou 5 f známkou Ženci (Magyar posta). Smíšená frankatura těchto dvou známek však nijak nesnižuje vzácnost této celistvosti (jak tomu mnohdy u smíšených frankatur bývá), ale v tomto případě právě naopak! Osobně jsem dokonce přesvědčen, že jde o unikátní či raritní výskyt a že cena takové frankatury by v aukci obě předešlé výrazně převýšila.

Psaní do 20 g zaslané 21.2. 1919 z pošt. úřadu Modor (Modra) do Vídně a vyfrankované známkami 3x 5 h Hradčany a 1x 5 f Ženci (Magyar posta). Mimořádná smíšená frankatura.

Poněkud častější, ale přesto mimořádně zajímavé a rozhodně vzácnější než obvyčejné vícenásobné frankatury, jsou i podobné smíšené frankatury z území Čech a Moravy. Pro zajímavost předkládám další dvě pětihaléřové kombinace (viz obr. 3 a 4). Také v tomto případě jde nejspíš o nefilatelistické zásilky, čemuž nasvědčují jak adresy odesílatelů i příjemců, tak i celková úprava dopisů.

Obr. 3: Psaní do 20 g odeslané 1.2. 1919 z Valašských Klobouků do Vídně a vyplacené 2x 5 h Hradčany a 2x 5 h rak. znak (navíc má každá z rakouských známek jiný barevný odstín a pochází z jiného tisk. archu).

Obr. 4: Psaní do 20 g odeslané 19.2. 1919 z Postřelova do Hranic na Moravě a vyplacené známkami 1x 5 h Hradčany a 3x 5 h rak. znak.

Pochopitelně lze najít i jiné kombinace s jinými známkami či na jiných druhích zásilek, za všechny uvádím frankaturu 10 h Hradčany + 10 h rak. znak rovněž na psaní do 20 g z I. TO (obr. 5). Kombinace čs. souběžných a definitivních známek mohly sice vzniknout jen v období 18.12. 1918 – 28.2. 1919, ale zajímavé smíšené frankatury se známkami stejných nominálů (apod.) se dají najít i z pozdějších let.

Psaní do 20 g odeslané 20.1. 1919 z p.ú. Olomouc 3 (vzácné a atypické čs. provizorní poštmistrovské razítko) do Hranic na Moravě bylo vyplaceno známkami 1x10 h Hradčany a 1x 10 h rakouský znak.

zboží a tak málo zajímavých celistvostí! Jsou-li však dochovány na obálce, může jít o celistvosti, které jsou ozdobou i těch nejvýznamnějších hradčanských exponátů, pokud je vůbec obsahují! A že je to v rozporu se zatím obecnou teorií hodnocení celistvostí? No jistě, vždyť výjimky vždycky potvrzují pravidla. A řekněte sami, nejsou právě výjimky na filatelii to nejkrásnější?

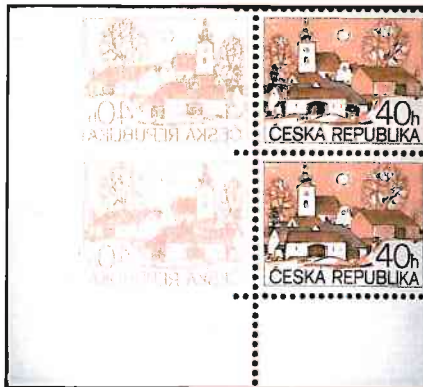
Josef Dočkal

Pozor na falsa výrobních vad

Známky nové České republiky se v posledních letech těší mimořádné oblibě. Mnozí filatelisté jim věnují pozornost až mikroskopickou a o některých se dá dokonce říci, že jsou doslova posedlí touhou získat za každou cenu vše „zajímavé“, co se vyskytne. A tak jsme často svědky zbrklých nákupů různých vad i „vad“. A právě před napodobeninami či přesněji falsy výrobních vad dnes chceme čtenáře varovat.

Před několika lety filatelisté zaznamenali výskyt známek s částečným, výjimečně též s úplným zrcadlovým obtiskem ocelotiskové barvy na lícové straně především výplatních známek emise Znamení zvěrokruhu (tisk na strojích WIFAG). Obtisky se vyskytují jak u známek v neupotřebeném stavu, tak i na zaručeně nefilatelistických celistvostech. Logicky tedy vyvstala otázka, jak vlastně tyto obtisky vznikají. Na jednom setkání členů Společnosti sběratelů čs. známek SČF jsme se dověděli, že podle názoru pracovníka tiskárny, by „mohly vznikat na konci výrobního procesu při řezání již vytištěných a ozoubkovaných známek na jednotlivé přepážkové listy. Při této operaci by se mohl některý list náhodně otočit, a pokud by zároveň poslední tištěná barva (ocelotisková) nebyla zcela zaschlá, mohl by se obraz známky obtisknout na další arch“.

Uvedené vysvětlení ale nezohledňovalo skutečnost, že známky s obtiskem se objevují relativně často, přičemž převrácení listů při řezání tiskových listů jistě nemůže být častým jevem. Naše pochybnosti vyvolával i fakt, že okraje přepážkových listů nebyvají stejně široké a při převrácení listu by tak měly být některé obtisky posunuty. To však neodpovídalo zkoumaným známkám s obtisky, které byly vždy otištěny v ose známky.

Obr. 1: Padělané zrcadlové obtisky vzniklé „prožehlením“ obrazu známky do okraje PA, resp. do obrazu známky (viz dole vlevo).

Na vysvětlení záhady těchto „vad“ nás nakonec přivedla náhoda. Abychom vznik „obtisku“ lépe pochopili, představme si nejprve přepážkový arch a způsob, jak z něj oddělujeme známky. Protože perforační otvory známek jsou většinou malé, je nutné

známky v místě perforace několikrát přehnout – jinak bychom mohli jejich papír natrhnout, nebo alespoň poškodit zoubkování (tak jak je to často vidět na nefilatelistických celistvostech). Pokud přitom známky přeložíme obrazem k sobě a ještě přes ohyb přejdeme silně prsty, obtiskne se barva z obrazu známky na protilehlý papír (tedy do další známky nebo na okraj archu). Pokud použijeme místo prstů například kulatou stranu nůžek, případně hranu žehličky, a začneme „žehlit“ na tvrdší podložce, můžeme si vyrobit zrcadlové obtisky, nad nimiž se neinformovanému sběrateli tají dech (viz obrázky). Čím „čerstvější“ známka je (tj. čím kratší je doba uplynulá od tisku), tím lépe se „žehlí“.

Obr. 2: S trochou fantazie dokáže padělatel vyrobit až absurdní „vzácnosti“, jimž podléhá srdce i peněženka nejdříveho důvěřivce.

Zrcadlovými obtisky ale možnosti padělatelů nekončí. Když použijeme vyrobený zrcadlový obtisk stejným způsobem znovu, získáme i normální obraz, který se může na okraji přepážkového listu tvářit např. jako otisk molety! A pokud použijeme k výrobě „vad“ barevné testovací stupnice, dokážeme si s trochou šikovnosti zhotovit i „vady“, které lze snadno zaměnit se skutečnými vadami stěračního zařízení. Nejlepší „výsledky“ dává přitom papír označovaný filatelisty jako „ph“ či „F4“, který je k tisku známek hojně používám právě v současnosti.

Při porovnávání našich domácích „výrobků“ s obtisky, o kterých jsme se původně domnívali, že vznikly v tiskárně, jsme nezjistili žádné rozdíly. Proto jsme přesvědčeni, že i v těchto případech šlo vždy o zrcadlový obtisk vzniklý následnou manipulací.

Na tomto místě jsme si museli položit základní otázku, zda v tiskárně vůbec k obtiskům ocelotiskové barvy na lící straně známky skutečně dochází. Vždyť na stejných strojích WIFAG se tiskly i československé známky, u nichž takové vady nebyly popsány. Faktem ale je, že tyto obtisky se postupně objevily až po zavedení nového papíru pro tisk známek v roce 1998.*

Obr. 3: Padělaný otisk molety v okraji archu vznikl obdobně jako zrcadlové obtisky.

Domníváme se, že vznik obtisků v tiskárně sice nelze zcela vyloučit, není však pravděpodobný. Tyto obtisky by navíc musely být podobné obtiskům na lepu. Ten je charakteristický plastickým nanesením ocelotiskové barvy (barva vystupuje nad povrch lepu). Takový obtisk nám však dosud znám není. V rozporu s tímto zjištěním není ani výše citovaný názor pracovníka tiskárny, který jejich existenci připustil. Tento výklad byl z jeho hlediska logický, neboť reagoval na otázku, zda a kde mohla tato vada v tiskárně vzniknout a ne zda tam opravdu vzniká. Řezání archů byla jediná fáze výroby, kde to bylo technicky možné a o jiných možnostech (mimo tiskárnu) proto nejspíš vůbec neuvažoval!

Popsané padělky mají různou nebezpečnost. Zrcadlové obtisky jsou snadno identifikovatelné, ovšem např. u napodobenin vad stěračního zařízení hlubotiskových barev (barevné skvrny ve známkách) je rozhodování, zda jde o pravou výrobní vadu či nikoli, obtížnější. V mnoha případech je však chybny stěr barvy nezaměnitelný. Výše zmíněvaný falešný otisk molety na okraji přepážkového listu lze od pravého rozeznat poměrně spolehlivě, neboť umělý „výrobek“ vždy postrádá charakteristické plastické nanesení barvy (při zvětšení barva nevystupuje nad úroveň papíru). Pokusy jsme také zjistili, že obdobný obtisk na lepu známek nejde nejspíš „žehlením“ vyrobit (alespoň nám se to nepovedlo).

Shrnutí a podtrženo: zrcadlové obtisky na známkách ČR je nutno považovat v nejlepším případě za známky neúmyslné poškozené při následné manipulaci, osobně jsme však přesvědčeni, že většinou jde o falsa ke škodě sběratelů. V případě napodobenin „vad stěračního zařízení“ nebo „otisků molety“ na okraji přepážkového listu jde o padělky již zcela jednoznačně.

Na závěr bychom rádi zdůraznili, že výrobní vady známek, třebaže zajímavé, nemohou být nosnou částí sbírky, nýbrž pouze jejím doplňkem. Kvalita sbírky je dána něčím zcela jiným – více či méně podrobnou sběratelskou dokumentací výroby a poštovního použití známek. Se znalostmi, které sběratel získá při budování takové sbírky, ho navíc různí „výrobci vzácností“ jen těžko napálí.

František Graman
Rudolf Oppolzer

* Jde o tzv. „španělský“ papír, označovaný „ph“, na němž je nanesena vrstva luminoforu. Papír umožňuje mimořádně dokonalý přenos jak hlubotiskových, tak ocelotiskových barev.